

BBC 30: Å VÆRE SOSIAL DREIER SEG IKKE BARE OM BREDDE OG MENGDE

På nyåret havnet jeg på Facebook. Mine to yngste avkom syntes at det var for galt at gamlingen skulle fortsette sin bortgjemte tilværelse. På fem minutter var det gjort, med noen mer eller mindre festlige bilder og det hele. Så kom det noen venneforespørsler, og etter hvert har det blitt en liste. Så har man blitt innviet i en del diskusjoner, som det selvfølgelig er anledning til å delta i. Dette har jeg benyttet meg lite av. Grunnen er vel at det blir for mange og dermed litt for overflatiske diskusjoner til at jeg orker, selv om temaene er interessante nok.

Mitt inntrykk er at et sosialt medium som Facebook ofte sier litt til mange. Jeg synes at det kan gå litt på bekostning av fordypning og direkte kontakt mellom to eller noen få personer som virkelig er opptatt av det samme. Hvis man har noe konkret man vil ha tilbakemelding på eller hjelp til, hvorfor ikke henvende seg til en bestemt person, i stedet for å sende en tidstyv til en bråte med folk som det angår bare sånn passe? Av slike gammeldagse grunner blir jeg ofte glad når jeg får en personlig henvendelse, gjerne på e-post, fra noen som vil gå litt i dybden. Et eksempel er en hyggelig og gjennomtenkt henvendelse fra en åpenbart svært reflektert vernepleierstudent. Den begynte med at jeg fikk følgende melding:

Hei.

Jeg er vernepleierstudent ved Høgskolen i Oslo og Akershus, avdeling Kjeller. Jeg har lest flere av bøkene du har vært redaktør for, eller skrevet, i forbindelse med skole og/eller arbeid. Jeg har noen spørsmål angående bruk av forsterkere som jeg gjerne vil ha svar på fra kilden selv, som jeg har fått ulike svar på gjennom diskusjoner med forelesere som er atferdsanalytikere og advokater, samt fra kollegaer eller medstudenters erfaringer. Jeg håper du vil ta deg tid til å avklare noe jeg lurer på med utgangspunkt i en bok du er redaktør for: *Atferdsavtaler. Et hjelpemiddel for å velge hensiktsmessig atferd* (2010).

I kapittel 2 på s. 49 står det noe om bruk av brukerens egne midler som forsterkere. I den grad vi bruker atferdsavtaler i forbindelse med kommunale tjenester for personer med utviklingshemning, må vi følge rundskrivet til tidligere kapittel 4A i sosialtjenesteloven. I rundskrivet, under Generell etikk (side 2–23), er det et punkt som heter "Rett til ikke å bli utnyttet". Her står det at det ikke kan "igangsettes opplæringstiltak som baserer seg på å begrense tilgangen på tjenestemottakerens private eiendeler eller benytte disse som belønning" (s.22). Forsterkere kan altså ikke være noe som personen har råderett over, men som personen får tilført. Dette betyr at kommunen må bevilge en sum å skaffe forsterkere for. Tjenester som forsterker bør også komme i tillegg til tjenestene som brukeren allerede mottar.

I kapittel 4 står det at det er mulig "å få familie eller hjelpeverge med på at forsterkere, for eksempel penger, gjøres avhengig av visse atferdsendringer" (s.76). Er det etisk og juridisk riktig at hjelpevergen kan bevilge brukerens egne penger som forsterker? Dette er noe som vurderes i et tilfelle på et av stedene jeg jobber.

I kapittel 6 i samme bok viser figur 6.2 et bilde av en katalog for forsterkere. Der er det blant annet bilde av barberhøvler og pølser. Hvordan kan dette brukes som forsterkere, når det er ting brukeren selv vanligvis har tilgang til? Hvilke rammer ligger rundt hvis brukeren får for eksempel rømme og syltetøy som forsterker? Må det foreligge tvangsvedtak på begrensning av mat?

Med vennlig hilsen...

Dette var litt utfordrende! Den sannsynligvis unge damen, hvor jeg nå måtte ha det med alder fra, hadde satt seg inn i ting, og påpekte blant annet en mulig inkonsistens i noe som jeg har skrevet. Dette fortjente selvfølgelig et svar:

Hei.

Det er jo det som står på s. 49 som er utgangspunktet. Når det gjelder det som står i kapittel 4, vises det til hvordan det er gjort i behandlingsopplegg som ligger flere år tilbake.

Hjelpevergens rolle er jo et kapittel for seg, og i mange tilfeller har hjelpeverge en myndighet som er større enn de skal ha. Her er det vel spilt på denne litt utvidete myndigheten, i en alvorlig situasjon der alternativet ville ha vært mer restriktivt. Hvis vi skal ta kapittel 9 bokstavelig, og det skal vi langt på vei, hadde det trolig vært "riktigere" gjøre et kapittel 9-vedtak for å regulere mat (gitt utviklingshemning), noe som altså neppe hadde vært mindre inngripende. Noen ganger står hensynene mot hverandre på litt andre måter enn myndighetene har tenkt på, og da kan det være fristende å gjøre en selvstendig vurdering.

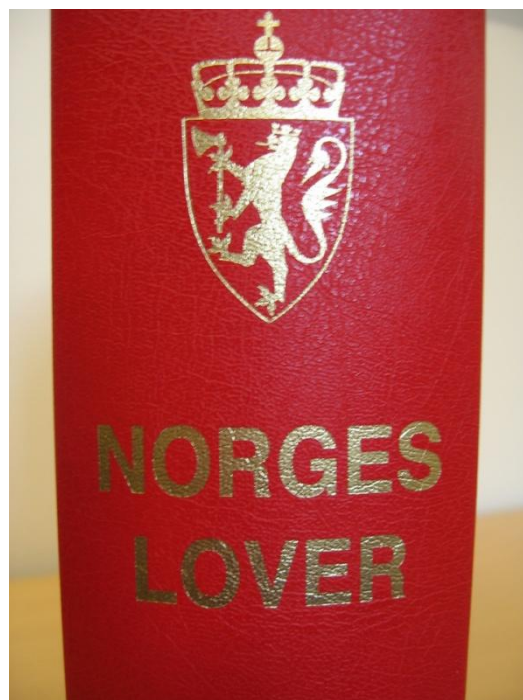
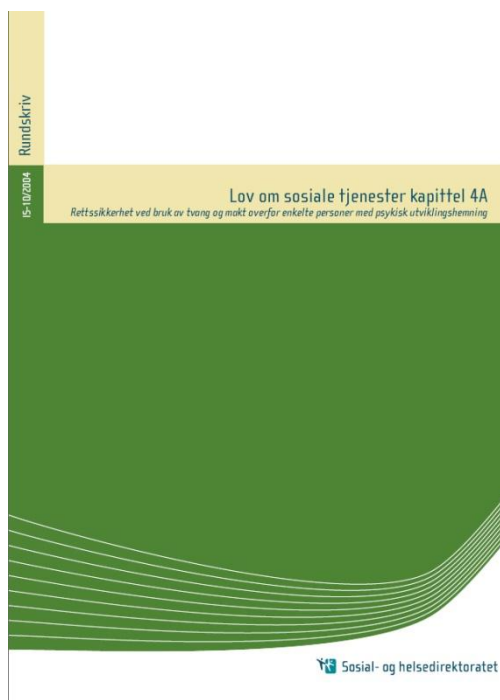
Men det altså liten tvil om hva som er riktig "etter boka". Når det gjelder det som står i kapittel 6, skjedde dette på et psykiatrisk sykehus.

Ellers er det vel ikke i veien for å kjøpe litt "luksusmat" i tillegg til det som er et rimelig kosthold. Også innenfor kommunal omsorg kunne vel dette ha vært en mulighet.

Jeg må også berømme deg for en våken observasjon. Boken er trykt i nytt opplag, og ved et eventuelt neste opplag skal jeg ta hensyn til din påpekning. Ingen andre har kommet med dette.

Vennlig hilsen, Børge Holden

PS. Jeg legger ved et kronikkmanus om hjelpevergens rolle, som visstnok kommer i Fontene nr. 4.

Jus er mer enn enkeltbestemmelser. Hvor ofte skjer det ikke at jus endres av at bestemmelser får brynt seg mot andre bestemmelser, og dommer som avsies på grunnlag av dette? Hvis en bestemmelse strider mot sunn fornuft, er det som regel på tide å omgjøre den. Men uansett må vi nok slite med det gamle rundskrivet en stund til.

Så rundes det av med følgende melding fra studenten:

Heil!

Tusen takk for at du tok deg tid til å svare en ydmyk vernepleiestudent, og for et utrolig interessant vedlegg om hjelpevergens rolle. Hvor mye en bruker styrer sitt eget liv, er et veldig engasjerende tema. Etter min erfaring blir tilrettelagt informasjon gitt, og medvirkning bare tatt hensyn til, dersom det er beleilig. Og når jeg har spurt om hvorfor loven ikke praktiseres, har jeg fått som svar at loven bare er et ideal.

Jeg setter pris på oppklaringen på spørsmålene mine, det var til stor hjelp.

Med vennlig hilsen...

Så fikk jeg også med litt skryt av meg selv, men det skulle vel bare mangle at jeg ikke kan formidle *litt* innsikt til en vernepleierstudent.

En enda mer utfordrende diskusjon oppsto da jeg ble kontaktet av to studenter som befinner seg på et høyt akademisk nivå. Etter hvert har jeg fått fire-fem e-poster med ca. 30 siders vedlegg hver gang. Studentene interesserer seg for faktorer som hindrer aksept av atferdsanalyse. Nærmere bestemt har de sett på hvordan misforstått bruk av filosofi har ført til direkte og indirekte kritikk av atferdsanalyse. Et viktig stikkord er intersubjektivitet, som grunnleggende sett forutsetter empati: Når vi observerer et annet menneske, erfarer vi det andre mennesket som et subjekt. Dette går enkelt sagt ut på å erkjenne at den andre har behov, hensikter, ønsker og andre menneskelige sider. Dette er selvfølgelig beslektet med "theory of mind", eller "teori om sinnet", og er en forutsetning for blant annet å hjelpe og ta hensyn til den andre, og for å betrakte den andre som likeverdig og i stand til selvbestemmelse. Dette er forskjellig fra å observere et annet menneske som et objekt, det vil si å *ikke* ha en teori om den andres sinn, enten fordi vi ikke kan eller ikke vil. Dette fører lett til at vi ikke hjelper eller tar hensyn til den andre, eller ikke ser på den andre som likeverdig eller i stand til selvbestemmelse.

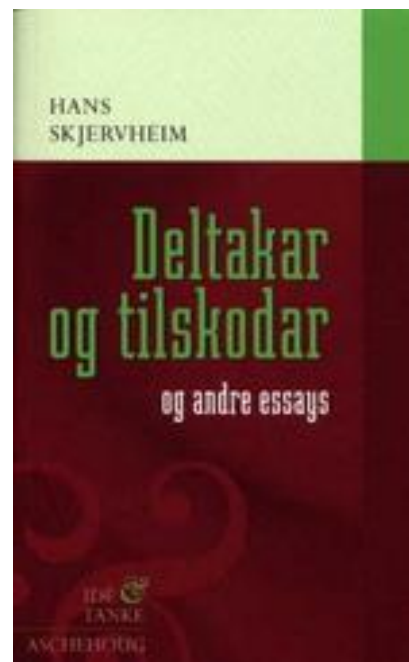
Her i landet er det noen som har anvendt et sterkt intersubjektivt perspektiv i behandling av mennesker med utviklingshemning, og det er ingen hemmelighet at Per Lorentzen har vært eksponent for dette i behandling av mennesker med alvorlig og dyp utviklingshemning: Ikke bare skal vi prøve å hjelpe og ta hensyn, og sette oss inn i hvordan den andre har det, men en person med utviklingshemning betraktes som en person med større evne til å ta vite sitt eget beste enn det trolig er dekning for. Et berømt eksempel er mannen som snurret beltet sitt, og som etter Lorentzens mening hadde en grunnleggende opplevelse av ensomhet. Lorentzen prøvde å bøte på dette ved å snurre sitt eget belte, slik at de to gjorde noe sammen. Men hva var grunnlaget for å vite at mannen ønsket at noen skulle snurre sitt eget belte, og var det i så fall automatisk noe å ta hensyn til? Dette handler kanskje mer om intersubjektive dogmer, enn om virkelig å kunne sette seg inn i den andres situasjon. Lorentzen er ikke alene. Anne-Marie Aubert og Inger Marie Bakke på Høgskolen i Lillehammer er talskvinner for mye av det samme når de snakker og skriver om relasjonskompetanse. Slike synspunkter har mange tilhengere, og lanseres gjerne som et alternativ til atferdsanalyse.

Det er heller ingen hemmelighet at filosofen Hans Skjervheim har levert mye av tankegodset for intersubjektiv tenkning. Problemet er bare at Skjervheim mente at intersubjektivitet hadde sine begrensninger for personer som på grunn av for eksempel alvorlig eller dyp utviklingshemning ikke har forutsetninger for å vite sitt eget beste: Personer som har store lærevansker og bistandsbehov, har det selvfølgelig også når det gjelder å vite hva de vil og på andre områder som berører intersubjektivitet, og ikke bare i praktiske situasjoner der de åpenbart trenger eller ønsker hjelp. Skjervheim var en jordnær mann som var opptatt av at filosofi skulle dreie seg om det hverdagslige, og være praktisk nyttig. Det er kanskje mer enn vi kan si om folk som har overdrevet tro på at mennesker med sterkt nedsatt

forståelse kan vite sitt eget beste annet enn i enkle valgsituasjoner. De to nevnte studentene akter å ta tak i slike misforståelser, og jeg venter spent på publikasjoner og annet.

Hans Skjervheim (1926–1999). Alle nyskapende mennesker kan bli misforstått og misbrukt på måter som de ikke er herre over...

Forfatteren av boken til høyre døde før boken til venstre kom ut – jeg lurar på hvordan han hadde kommentert den, hvis han hadde orket. Ellers er tittellikheten temmelig spesiell, etter mitt syn.

Hvis mitt poeng om nødvendige begrensninger i det intersubjektive perspektivet ikke skulle være klart nok, kan jeg bruke en klient av meg til å illustrere det enda mer: Inntil nylig var det meste i ferd med å begynne å gå på Skinner for denne unge mannen, men så dukket det opp en ny interesse hos ham: Å stå langs veier og se på biler og motorsykler som farer forbi. Dette er jo ikke noe problem i seg selv, hvis man kan unngå direkte fare, og passer måten. Men han kan bli stående i mange timer. Dét er ikke uten videre greit, særlig ikke når natten begynner å falle på. Praktiske rutiner som vaktskifte og lignende er heller ikke til å kimse av. For å nevne noen begrensninger hos ham, så har han svake tidsbegreper, og liten

forståelse av verdien av å ivareta grunnleggende rutiner når det gjelder søvn og mat. Ikke minst forstår han lite eller ingenting av personalets behov, blant annet for å komme hjem og sove. Og det vil være livsfarlig for ham å bli overlatt til seg selv. I den forbindelse kan jeg huske at Lorentzen en gang harselerte med en personalgruppe som syntes det var et problem at en bruker la seg ned på bakken når de var på byturer. Det bør være overflødig å si mer enn at mangelen på forståelse for at dette kan være problematisk neppe tyder på særlig praktisk sans, for ikke å si seriøsitet.

Men kanskje like viktig som betraktningene om begrensninger ved intersubjektivitet: Hvem har sagt at atferdsanalytikere ikke kan ha empati, eller et intersubjektivt perspektiv, så langt det er rimelig? Dette er noe de fleste lærer gjennom hele livet, og har vi blitt atferdsanalytikere fordi vi har gått glipp av slik læring? Målet for *alle* må være å bruke det intersubjektive perspektivet i den grad det er rimelig og riktig, i all samhandling.

Her står det vel så som så til med intersubjektivitet og empati. Kanskje moren, eller hvem det er, er atferdsanalytiker eller har spesielle talenter i den retning?

Ellers er det liten tvil om at det gamle kapittel 4A-rundskrivet ikke deler det overdrevne intersubjektive synet, og det skal bli spennende å se hvordan dette følges opp i det nye kapittel 9-rundskrivet når det en gang kommer. Jeg tror at det vil bli håndtert minst like fornuftig som hittil. Nylig hørte jeg et foredrag av advokat Petter Kramås. Han var klar på at vi jo må gripe inn når folk gjør noe veldig dumt eller direkte skadelig, og ikke skjønner selv at de gjør det. Han var også glad for at vi i dag kan diskutere disse tingene på en skikkelig måte, uten de gamle frontene. Jeg ser ikke bort fra at en stadig mer fornuftig praktisering av atferdsanalyse har bidratt til dette, for å ta det som dreier seg om å feie for egen dør.

Det stunder mot Storefjell, selv om det visstnok er få fra Odalen som skal dit i år. For første gang på lenge skal jeg på tilleggsseminaret fra onsdag til torsdag. Det skyldes at jeg sa ja til å sitte i et panel som skal diskutere etikk, som er tema for tilleggsseminaret. Faktisk går halve tilleggsseminaret med til denne paneldebatten. Temaet er selvfølgelig viktig og interessant. Det eneste man kan stusse på, er at temaet har vært så lite oppe i NAFO-sammenheng før, og at det kommer opp nå. For det er liten tvil om at en del praksis som noen av oss atferdsanalytikere har stått for, har vært kontroversiell. Men mitt klare inntrykk er at dette har roet seg kraftig, og at det i mange år har gått lang tid mellom hver "sak" som har dukket opp. Men etikk skal selvfølgelig ikke bare diskuteres i forbindelse med konkrete, kontroversielle saker – også generelle og "subtile" sider ved etikk må være på dagsorden jevnt og trutt. Derfor hilser jeg seminaret, og den påfølgende debatten, velkommen. Dette skyldes ikke minst at det nettopp synes å være atferdsanalysens generelle forhold til etikk som skal tas

opp. Filosof og PhD Sven Arntzen fra Høgskolen i Telemark åpner med noen timers forelesninger, som har tittelen ”Etikk og atferdsanalyse - et problematisk forhold?”. Sammen draget som er sendt ut, levner ingen tvil om at forelesningene er hevet over konkrete kontroverser: ”Bidraget faller i tre deler. Første del gir en fremstilling av betydningen av etiske begreper og normer for adferdsanalyse innen forskning og profesjon. Her skisseres ulike sider ved forskers og kunnskapsutøvers etiske ansvar og mulige begrunnelser av disse. Del to tar opp grunnlagsteoretiske problemstillinger i forholdet mellom adferdsanalyse og etikk. Det kan virke som om adferdsanalyse som vitenskap, med sitt grunnleggende syn på menneske og menneskelig adferd, er på kollisjonskurs med den moderne (og sekulære) etikk grunnforutsetninger. Så spørsmålet her er om det for vitenskapelig virksomhet innen adferdsanalyse i det hele tatt gir mening å snakke om etikk, eller hvordan etikk skal forstås. Tredje del diskuterer formaliserte etiske retningslinjer (codes of conduct) og rutiner for å implementere disse og for å håndtere interessekonflikter som kan fremstå som etiske dilemma.”

Det skal bli spennende å se hvordan dette utvikler seg, og om panelet klarer å følge opp. Panelet er i alle fall:

Sven Arntzen, PhD, filosof, Høgskolen i Telemark

Gunnar Salthe, PhD, filosof, Høgskolen i Østfold

Jon Arne Farsethås, psykolog, Kapellveien habiliteringssenter

Børge Holden, PhD, psykolog, Habiliteringstjenesten i Hedmark

Christoffer Eilifsen, stipendiat, Høgskolen i Oslo og Akershus

Silje Haugland, Universitetslektor, Universitetet i Agder

Hanna Steinunn Steingrimsdottir, stipendiat, Høgskolen i Oslo og Akershus

For ordens skyld får jeg legge til at jeg også er ansatt i Stavanger kommune. Se ikke bort fra at noe av neste BBC vil handle om den nevnte diskusjonen om etikk!

Ellers blir dette NAFO-seminaret det første på en god del år der jeg ikke er stede på andre presentasjoner enn de jeg selv er med på. Grunnen er at NAFO har begynt å kreve seminaravgift også av presentører, riktig nok med en rabatt som medfører at det ville ha kostet kr. 900,-. Dette samsvarer med at selve seminaravgiften har gått betydelig opp de siste årene. NAFO har i mange år framhevet sin sterke økonomi. Hva er da vitsen med å skaffe seg enda større inntekter direkte fra medlemmene? NAFO fungerer i stor grad som en tidsskriftutgiver og seminararrangør – det er dette ni av ti medlemmer merker til NAFO. Jeg synes at dette bør tilsi en ”lavprisprofil”, og at det ikke bør bli for mye penger som går til formål som de aller fleste medlemmene har liten føling med. I så måte er det å håpe at NAFOs regnskaper er ”transparente” nok til at det går an å følge med. Det skal også være endringer på trappene når det gjelder drift av NAFOs lokallag. Etter det jeg skjønner, misliker NAFO at lokallagsmedlemmer som også er medlem av NAFO, betaler medlemsavgift til lokallaget. Jeg ser ikke helt problemet: Bare noen få, mindre deler av landet har aktive lokallag. Hvis man er medlem i NAFO, skal man altså få gratis medlemskap, for eksempel i Glåmdal og Nes, noe man ikke får hvis man bor i omtrent hele resten av landet. Hvorfor skal man ikke betale for å få noe ekstra? Hvis hele landet hadde vært dekket av aktive lokallag, noe som neppe vil skje, hadde gratis medlemskap i lokallag basert på NAFO-medlemskap selvfølgelig vært en annen sak. Da hadde i det minste alle NAFO-medlemmer blitt behandlet likt. Men vi går neppe under av dette.

Lev vel.

19. april 2012

Børge Holden